

**Arénák
hősök nélkül** N. Pál József:
Magyar sport – magyar
sors
Kortárs Könyvkiadó,
Bp., 2009.

Egykori sportújságíróként amiatt kezdtem el nagy várakozással olvasni N. Pál József esszékönyvét, mert érdekelt az irodalomtörténész szerző látásmódja. Noha személyesen sohasem találkoztunk, emlékeim között elevenen él, ahogyan a Nap TV 1996-os olimpiatörténeti vetélkedőjén irigylésre méltó lexikális tudásáról számot adott. A sportnapilapnál, ahol akkoriban dolgoztam, gyakran volt beszédtema, hogyan képes N. Pál József ennyi adatot, nevet, helyszínt és évszámot fejben tartani. Előszó helyett írt, *Vallomás négy évtizedről s egy könyv históriájáról* című „prologusában” nemcsak erre ad választ, hanem arra is, miért tűnt el egyik napról a másikra a médiának a sporttal foglalkozó szegletéből. Azt írja: „Gyermekkorom óta kísér a sport, s úgy alakult, hogy az irodalom, a történelem meg a betűvetés lett a kenyerem, de hogy írhatnék is róla, 1997 tavasza előtt nem jutott eszembe soha.” Míg elmeséli, miért kezdett közel negyvenévesen esszéket írni a magyar sportról, nyomon követhetjük életét egészen 2009-ig.

Az olvasó előtt megjelenik a három-négyszáz lelkes zalai faluban, Pethőhenyén szerény körülmények között – még villany sem volt akkoriban a házak többségében – élő kisfiú, aki a kultúrházban szemtanúja lesz annak, hogyan szurkolnak az idősebbek a fekete-fehér televízió előtt, 1966. július 15-én a többek között Albert, Bene, Farkas és Mészöly alkotta magyar labdarúgó-válogatottnak a brazilok elleni mérkőzésen. A ma már csodásnak is bátran nevezhető meccsen a brazilok 3:1-re kaptak. N. Pál József akkor látott életében először futballmeccset, s a szurkolók által teremtett atmoszféra hatással volt rá: „Sokan voltunk, nagy füstben, a felugrás, az ujjongás hangulata él bennem ugyan, tán még az örömből is rám ragadt valamennyi, de hát – mondom – nem ismertem a focit, s nem tudtam, mit is látok pontosan. Kilenc sem voltam akkor még.” Ez az élmény azonban ablakot nyitott benne a sport univerzumára, hiszen rövidesen mindent elkövetett azért, hogy szomszédasszonyuk táskarádióján hallgassa Szepesi György közvetítéseit, később – amikor már Zalaszentivánon éltek – mindig átböngészte a Népszabadság leghátsó oldalát, olvasni kezdte a padláson talált sportkönyveket, és ha néha-néha kapott egy forintot, azon Népsportot vásárolt. Az 1968-as mexikói olimpiát azért nézte végig a kocsában, mert csak ott volt televízió. Először szurkolhatott Balczó Andrásnak. Ha akkor a pult mellett ácsorgó srácnak valaki azt jósolja, hogy évtizedek

múltán az olimpiai bajnok öttusázó barátságába fogadja, nyilván különös reakciót váltott volna ki nemcsak belőle, de környezetéből is – pedig így történt. E kivételes és őszinte baráti kéznyújtás egyik magyarázata talán az lehetett, hogy Balczó megérezte: N. Pál József számára a sport nem pótcselekvés vagy szenvedély, hanem ennél sokkal mélyebb és magasabb elkötelezettség: „A sport – csinálni is szerettem, bár nem túl tehetségesen – eredményt, önmagunk felülmúlását (a rekordokért, a rekordjavításért odavoltam, minden atlétikai és úszóvilágcsúcst a fejemben tartottam folyvást, meglehet, a fejemben tartom még mostanában is), de leginkább mámort, örömet, valami megmagyarázhatatlan állandó bizsergést jelentett akkor nekem. Meg a várakozás izgalmát, a mindig – minden kudarc után – újjáéledő reményt, s a csodák kitapintásának evilági esélyét is talán... Egy-egy jelentős eredmény – főleg, ha magyar érte el, de ha nem, akkor is – valami »belső végtelent« nyitott meg bennem, miközben emelt föl, föl, engem is szinte. Mintha a lebírhatalan hősök, János vitéz vagy Toldi Miklós (apám négy-öt éves koromban olvasta fel többször mindkettőt nekem) lényéből érintett volna meg valami, amiről sosem beszéltem senkinek akkor, de jó volt tudni, hogy »velem, velünk vannak« ök. Arról, hogy a világ e »hősi lét« igazát – mint feleslegesnek ítélt kacatot – ekkoriban kezdte felszámolni éppen, semmit sem tudtam, érzékelttem persze.”

Már az általános iskolában felfigyeltek tanárai arra, hogy páratlan sporttörténeti ismeretei vannak, s a csapat, amelynek tagja volt, „rajt-cél győzelmet aratott” a sportmozgalmi vetélkedőn. Tudása az évek során hatványozódott, így jutott be 1996-ban a televíziós olimpiatörténeti vetélkedő döntőjébe, ahol a beharangozott atlantai útról kiderült, csupán egy fellengzős ígért. Viszont megismerkedett személyesen a sportélet olyan nagyágyúival, mint Balczó András, Papp László, Hargitay András, Varga Zoltán. Megírta első sport témájú esszéjét a labdarúgásról, majd kénytelen volt beletörődni, hogy az akkor még legolvasottabb sporthetilap visszautasította a közlést, mivel írása nem a „napi véres valóságról szolt” és hiányzott belőle a szenzációhajhászás, ellenben telítve volt gondolatisággal. Szerencsére ez tudomására jutott Nagy Gáspárnak, aki nemcsak arra beszélte rá, hogy jelentesse meg a Hitelben, hanem arra is, hogy írjon hasonló esszéket a sportról.

N. Pál esszéi nem sporttörténeti dolgozatok, hanem elemző írások. A szerző törekvése nem az, hogy új tényeket hozzon nyilvánosságra: könyvek, újságok, filmfelvételek, beszélgetések és személyes emlékek felidézésével mutat rá arra, hogy a magyar sport hanyatlása a közélet egyre tragikusabb, katarzisz nélküli küzdelmeinek tükröződése.

A mélybe hatolva keres magyarázatot a magyar labdarúgás kilátástalan helyzetére. Higgadt és tárgyilagos elemzéseivel, az olvasót közös gondolkodásra ösztönözve,

igyekszik láttatni azt az elkerülhetetlen züllést, melynek eredője az 1956 után Magyarországra kényszerített hazug rezsim volt. Noha a magyar labdarúgás még a Puskás Ferenc és játékosársai által világhírűvé vált aranycsapat szétesése után is képes lett volna a világ élvonalában maradni – példának legyen elég erre a már említett Brazília elleni 1966-os csodameccs –, „magasabb szinten”, az „internacionalista kötelesség” és egyéb demagóg érvek alapján úgy ítélték meg, hogy a magyar szurkolóknak elegendő beérniük a – mainál kétségtelenül magasabb színvonalú – hazai örök rangadókkal a Népstadionban vagy másutt. S mindent elkövettek azért, hogy azok a sportolók, akik tehetségük jóvoltából a csillagokig emelkedhettek volna, soha ne „emlékezessenek a repülés boldogságára”, úgy ahogyan azt Latinovits Zoltán értelmezte.

N. Pál József egy-egy nagyformátumú sportember portréját felvázolva gyakran von szépirodalmi, színházi vagy képzőművészeti párhuzamot, hogy érzékeltesse az akarat elmaradt diadalának és katarzisének fájdalmát. Erre tragikusabb példa aligha lehet Papp László pályafutásánál, akinek három olimpiai bajnoki győzelme után hét évig „engedélyezték”, hogy a profik között folytassa, de az életutat megkoronázó világbajnoki címmérkőzés lehetőségétől megfosztották. N. Pál helyesen látja a Papp László és a magyar ökölvívósport ellen elkövetett bűnbánat a Kádár-rendszer tükröződését: „A korról vallhat, amely úgy adott nekünk szabadságot, hogy nem adott, amelyben úgy kellett szeretni a hazát, hogy nem volt szabad szeretni, amelyben úgy mozgósítottak a politizálásra, hogy eszünkbe ne jusson politizálni, s amely úgy »támogatta« a profizmust, hogy az mégse legyen. Ez a hosszabb távon lelket és tudatot porlasztó kváziállapot a rendszer végéig kitarított – sőt, hagyatéka máig mérgez bennünket –, s ennek esett áldozatául Papp László versenyzői pályafutásnak zárzata is”.

Szépen ír Puskás Ferencről, megértve a labdarúgónak azt a szándékát, miért nem akart se öltözőbeli, se politikai hierarchiát megdönteni, manipulálni azonban annál inkább, de azt is főként mások érdekében: „...életet, örömet, szeretetet vitt, »csempészett« oda, ahol élet-, örömmelenség vagy a szeretet törvényének megcsúfolása uralkodott.”

A könyv legmélyebb írásainak egyike Balczó Andrásról szól, aki azért is válhatott a magyar öttusa sport legnagyobbjává és a sunyi rezsim ellenségévé, mert „a pályán elért eredményt nem a sikeresség dobantójául akarta felhasználni mindenáron, hogy számba véve a saját fokozatosan letisztuló életével s a közeg viszonyának állandóságát és változásait, nem valamiféle karrier építésébe fogott, sőt azt sem titkolta, hogy az erre való agresszív hajlandóságot, mennyire gyarló szokásnak tudja ő. Egyszerűbben, aki Balczót versenyezni látta, a sportnak azt a misztériumát is átélhette még, amelyet – a mai, szintén legendásító

emlékezetünk szerint – reánk hagytak a régi görögök. Erről az emberről el lehetett hinni, hogy amikor fut, azt valóban a saját, Isten és az őt küldő, érte szorító közösség dicsőségére teszi »csupán«, és semmi másért.”

A korszak zseniális, ugyanakkor ellentmondásos sportolóira emlékezve nem feledkezik meg a fradista Varga Zoltánról sem, akit sokan ma is árulónak tartanak, amiért 1968-ban Mexikóban, az olimpiai faluból engedély nélkül távozva, hagyta faképnél a labdarúgó-válogatottat. A halk szavú focistát akkor már régóta figyelte a belbiztonsági szolgálat, tudták róla: „akkor is képes jelentős tömegeket befolyásolni, ha csak feltűnik a pályán, vagy bárhol másutt. Ő szavak nélkül is képes érzelmeket, indulatokat kiváltani az emberekből.” És ez változatlanul igaz volt akkor is, amikor évtizedek múltán az FTC labdarúgóinak kispadjára visszatérve kijelentette: ami miatt 1968-ban disszidált, az nem múlt el Magyarországon, romlottabb, mint régen. A rendszer állítólag megváltozott, de Varga nem: manipulálhatatlan maradt, viszolygott az érdemtelen előnyöktől, magatartásában a Ferencvárosi Labdarúgó Club tradíciója születhetett volna újjá, edzőként azonban ugyanúgy a magasabb körök útjában állt, mint játékosként. „Számára a foci a közönséggel való összefonódás s a játszó ember önmagára találásának alkalma volt... Varga, ahogy élt, játszott, ahogy hanyódot, de talpon maradt, s ahogy élni, vallani s tanúságot tenni igyekszik ma is, azt jelképezi, ami a forradalom utáni Magyarországon nem kellett, s nem kell azóta sem, ami egyre kisebb zárványokban, fakuló emlékekben, ám jobbra mint hiány van jelen – de azért jelen van még.”

Széchy Tamás kapcsán N. Pál találóan jegyzi meg, hogy a nagyszerű edző nevéhez fűződő „életmű nemcsak önmagáról, az úszás történetéről, a honi élsport Kádár-korszakbeli s azután való körülményeiről mond el sokat, hanem rólunk, álmainkról, kisszerű élni akarásunkról, a siker vágyáról, a szemforgatás irigységéről, szóval rólunk, s a történelmünkéről is.”

Kovács István profi ökölvívó pályafutását felelevenítve kiváló érzékkel mutatja be az ígéretes bunyós bukásának elkerülhetetlenségét, mely abból adódott, hogy „Kovács alkata és emberi tulajdonságai szerint hősnek jött világra, de a közeg sztárként kezelte (kezele), s ez neki, sajnos egyre inkább megtetszett.”

N. Pál József esszéinek olvasása valamelyest lehetőséget kínál a katarziséra. Jómagam például rádöbbenem arra, amit eddig sohasem mondtam ki. Azért hagytam fel mintegy tíz éve a sportújságírással, mert a szó legtisztább értelmében hősöknek nevezhető sportembereket már nem találtam az arénákban, sztárokat viszont annál inkább.

Borbély László